

ДЖЕРЕЛА ТА РЕСУРСИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

©2020 МОЛНАР Г. Т.

УДК 330.322.1:631.1
JEL: D92; Q12; R20

Молнар Г. Т. Джерела та ресурси інвестиційної діяльності особистих селянських господарств

У статті проаналізовано стан інвестиційної діяльності особистих селянських господарств (ОСГ). Інвестиції є одним із найважливіших чинників у розвитку економіки. Особливо великого значення набувають інвестиції, спрямовані на розвиток сільськогосподарського виробництва, адже від його розвитку залежить і розвиток усіх інших галузей економіки, пришвидшення процесів відтворення та підвищення її ефективності. Доведено, що інвестиційна діяльність ОСГ є незадовільною, інвестиційні процеси є незначними, а джерела розподілу ресурсів – ірраціональними. Визначено джерела інвестиційного забезпечення особистих селянських господарств. Зроблено висновок, що внутрішні джерела фінансування ОСГ, які складаються із: доходів від ведення господарської діяльності, суміжних видів діяльності, надання послуг, оренди земельних ділянок, пенсій, заробітної плати, стипендій членів ОСГ, коштів від продажу майна, орендної плати за земельні ділянки, відсотків за депозитними вкладенням, страхових виплат від відшкодування збитків, раніше накопичених заощаджень тощо, недостатньо. Тому потрібно шукати можливості із забезпечення ресурсів зовнішніх джерел фінансування. Ключову роль тут повинна відігравати держава. Необхідно розробити дієвий механізм залучення та реалізації інвестиційної підтримки з боку держави, а також зовнішніх і внутрішніх інвестицій, спільних проєктів.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, особисті селянські господарства, державна підтримка, інвестиційне забезпечення.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-173-177>

Табл.: 2. **Бібл.:** 15.

Молнар Грета Тиборівна – здобувач ступеня доктора філософії, Мукачівський державний університет (вул. Ужгородська, 26, Мукачево, 89600, Україна)

E-mail: g.posze@gmail.com

UDC 330.322.1:631.1
JEL: D92; Q12; R20

Molnar G. T. The Sources and Resources of Investment Activities of Personal Peasant Farms

The article analyzes the status of investment activity of personal peasant farms (PPFs). Investment is one of the most important factors in the development of the economy. Especially of great importance are investments aimed at the development of agricultural production, because on its development depend the development of all other sectors of the economy, accelerating the processes of reproduction and increasing its efficiency. It is proved that the investment activity of the PPFs is unsatisfactory, investment processes are insignificant, and the sources of allocation of resources are irrational. The sources of investment provision of personal peasant farms have been identified. It is concluded that internal sources of financing of PPFs, which consist of: income from economic activity, related types of activities, provision of services, lease of land plots, pensions, wages, scholarships of members of the PPFs, funds from the sale of property, rent for land plots, interests on deposit investments, insurance payments from reimbursement of losses, previously accumulated savings, etc., are not sufficient. Therefore, we need to look for opportunities to provide resources for external sources of funding. The key role here should be played by the State. It is necessary to develop an effective mechanism for attracting and implementing investment support from the part of the State, as well as external and internal investments, along with joint projects.

Keywords: investment activity, personal peasant farms, the State support, investment provision.

Tabl.: 2. **Bibl.:** 15.

Molnar Greta T. – Applicant for the degree of Doctor of Philosophy, Mukachevo State University (26 Uzhhorodska Str., Mukachevo, 89600, Ukraine)

E-mail: g.posze@gmail.com

Український аграрний сектор виробництва, який має величезні потужності, що перевищують потребу внутрішнього ринку, сприяє розвитку національної економіки та її інтеграції до світового економічного простору, а значить, і збільшенню доходів задіяного в аграрному виробництві населення, і забезпечує розвиток інших галузей національної економіки.

Обґрунтовано, що інвестиції в сільське господарство покликані покращувати розвиток інших галузей економіки, сприяти самозайнятості сільського населення, зміцнювати продовольчу безпеку держави. Визначено, що найрозвиненішою формою господарювання на селі є особисті селянські господарства (ОСГ). Тому оцінка інвестиційної діяльності в одній із форм господарювання – а саме, в особистому селян-

ському господарстві, набуває стратегічного значення та є основним завданням національного розвитку.

Оцінка інвестиційного забезпечення відіграє ключову роль для визначення ефективності діяльності всіх форм господарювання. Особливо розвинутою формою господарювання на селі є особисті селянські господарства. Інвестиційна діяльність в особистих селянських господарствах набуває ще більшого значення в період світової продовольчої кризи, пандемії, війн.

Сучасний розвиток світового господарства, створення нових економічних умов розвитку аграрної сфери, диференціація особистих селянських господарств зумовила значний інтерес до забезпечення їх ресурсами, розширення масштабів діяльності та покращення інвестиційної діяльності.

Реалізація економічних інтересів цих суб'єктів господарювання гостро пов'язана, передусім, із забезпеченням сім'ї продуктами харчування, а також одержанням доходу від ведення господарювання. Саме це зумовило дослідження інвестиційної діяльності в особистих селянських господарствах.

В економічній літературі питання перспектив та стану інвестиційної діяльності особистих селянських господарств розглядають у своїх працях Ю. Нестерчук, В. Гаркавий, О. Губені, Ю. Лупенко, М. Малік, Ю. Лопатинський, Г. Мазур, В. Гоблик, Я. Дем'ян [1–9]. Вчені використовують різні підходи до визначення методів стимулювання інвестицій. Одні вважають, що потрібно змінювати самі принципи здійснення інвестиційної політики, інші – вбачають сенс у формуванні сприятливих інституційних, майнових і податкових передумов. Необхідно зазначити, що вказана проблематика є недостатньо дослідженою та потребує подальшого аналізування.

Метою статті є визначення джерел і ресурсів інвестиційної діяльності особистих селянських господарств.

Визначено, що між інвестиціями на 1 га угідь і показником валового регіонального продукту є кореляційна залежність середньої тісноти зв'язку [10]. Отже, інвестиції в сільське господарство покликані сприяти розвитку економіки, покращити соціально-економічне становище населення, розв'язати проблеми продовольчої безпеки країни.

Якщо стратегія розвитку економіки України і надалі передбачатиме входження в глобальні економічні, екологічні, соціальні процеси та систему продовольчої безпеки, то слід формувати аналогічні світовим умови розвитку сільського господарства. Найприйнятнішою є відповідна політика країн Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), найважливіші завдання якої – формування інвестицій виробників за рахунок їхніх власних і залучених коштів, а в разі недостатності – надання прямої й опосередкованої підтримки за рахунок бюджету та інших джерел. На засадах такої політики розроблено пропозиції для умов України [11; 12].

Інвестиційні джерела забезпечення розвитку ОСГ поділяють на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх джерел можна віднести:

- ✦ державну фінансову підтримку;
- ✦ лізинг матеріально-технічного обладнання та племінної худоби;
- ✦ позички за рахунок соціальних програм і проєктів;
- ✦ кредити, отримані від комерційних банків;
- ✦ позички від фізичних осіб;
- ✦ прямі інвестиції;
- ✦ кошти інших громадських організацій, фондів тощо.

Внутрішні джерела фінансування складаються із доходів, отриманих унаслідок:

- ✦ ведення господарської діяльності, суміжних видів діяльності;
- ✦ надання послуг, оренди земельних ділянок, пенсій, заробітної плати, стипендій членів ОСГ;
- ✦ коштів від продажу майна;
- ✦ орендної плати за земельні ділянки;
- ✦ відсотків за депозитними вкладеннями;
- ✦ страхових виплат від відшкодування збитків;
- ✦ раніше накопичених заощаджень тощо.

Враховуючи обмеженість державних ресурсів, нестачу зовнішніх інвестицій, високі ставки по кредитах комерційних банків, саме внутрішні джерела інвестування в теперішній час відіграватимуть визначальну роль для розвитку та функціонування особистих селянських господарств.

Потрібно зазначити, що в державній і регіональній статистиці України акумулюється інформація про склад і структуру доходів домогосподарств у сільській місцевості, тому цей аспект дослідження здійснювався у тому числі з використанням даних Державної служби статистики України [13]. Однак там не оприлюднюється офіційні дані щодо витрат на інвестування ОСГ.

Для активного інвестиційного розвитку кожного ОСГ необхідні земля, стартовий капітал і організаційна та фінансова підтримка [14]. Наявність даних чинників дає можливість ОСГ нормально функціонувати, бути гнучкими до зміни зовнішніх чинників ринкової економіки. Тому для оцінки чинників інвестиційної діяльності ОСГ потрібно враховувати розмір земельної ділянки, рівень матеріально-технічного забезпечення, склад сім'ї, обсяг капіталу і розмір інвестиційних витрат.

Інвестиційна діяльність утворює матеріально-технічну основу операційної діяльності господарюючого суб'єкта, а також безпосередньо пов'язана з фінансовою діяльністю, адже саме остання забезпечує залучення коштів з різних джерел на здійснення інвестицій. Від цього залежить обсяги, інтенсивність, а почасти й ефективність інвестиційної діяльності. Саме джерела інвестиційних ресурсів утворюють підґрунтя формування інвестиційного потенціалу ОСГ. Тому важливо детально дослідити обсяги, структуру й особливості утворення джерел фінансування інвестицій в ОСГ (табл. 1).

Як видно з табл. 1, за офіційними даними Державної служби статистики України, лівову частку в доходах сільських домогосподарств займає оплата праці – понад 53%. Причому її питома вага постійно зростає в динаміці. Помітною у структурі доходів є роль пенсій, стипендій, допомоги та субсидій, наданих готівкою – майже чверть у сукупних грошових доходах у 2019 р. Однак роль цього джерела поступово знижується в динаміці.

Розмір і структура грошових доходів сільських домогосподарств України

(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство)

Показник	Рік			2019 р. до 2015 р., +/-
	2015	2018	2019	
Розмір грошових доходів, грн	4316,4	7929,5	9568,7	5252,3
Структура грошових доходів, %				
Оплата праці	41,0	49,5	53,1	12,1
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	5,3	6,0	5,6	0,3
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	11,5	8,6	8,5	-3,0
Пенсії, стипендії, допомоги та субсидії, надані готівкою	31,4	24,4	23,0	-8,4
Грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	10,8	11,5	9,8	-1,0

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [15].

Порівняно стабільними, однак незначними, залишаються грошові доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, а також від продажу сільськогосподарської продукції – 5,3–5,6% та 8,5–11,5% відповідно. Водночас сукупна структура ресурсів сільських домогосподарств дещо відмінна, що наочно продемонстровано даними в *табл. 2*.

Так, у структурі сукупних ресурсів сільських домогосподарств понад 9,5% займає вартість спожитої продукції, отриманої з підсобного господарства та від самозаготівель. Ця стаття доходів сукупно з доходами від продажу сільськогосподарської продукції сягає майже 17% у сукупних ресурсах. Однак у процесі дослідження встановлено, що офіційна статистика не відбиває всіх особливостей отримання доходів і формування домогосподарств у сільській місцевості та ОСГ зокрема. Тому інвестиції із власних джерел фінансування особистих селянських господарств залишаються незначними.

Враховуючи вищенаведене, можемо зробити висновки, що інвестиційна діяльність в особистих селянських господарствах є незадовільною, а інвестиційні процеси – млявоплинними.

Для покращення інвестиційної діяльності в ОСГ потрібно залучати кошти із зовнішніх джерел, розробити механізми дієвої державної підтримки формування інвестиційних ресурсів.

Необхідно розробити та здійснити заходи з інвестиційного забезпечення щодо:

- ✦ залучення додаткових інвестиційних ресурсів із усіх можливих джерел, у тому числі іноземних інвестицій;
- ✦ формування механізму кредитної підтримки ОСГ;
- ✦ здійснення всіх можливих організаційних і фінансових заходів щодо розширення мережі цехів для забою тварин, які б відповідали всім європейським і національним стандартам;

- ✦ збільшення бюджетної підтримки ОСГ;
- ✦ створення механізму фінансового лізингу матеріально-технічних засобів та племінної худоби;
- ✦ надання депресивним сільським територіям статусу пріоритетного інвестиційно-інноваційного розвитку та встановлення «податкових канікул» для інвесторів;
- ✦ сприяння та реалізації інвестиційних проєктів із вирощування органічної «екопродукції».

Реалізація комплексу цих заходів дасть значний поштовх у збільшення інвестиційних ресурсів у розвиток особистих селянських господарств. Що, своєю чергою, забезпечить потреби сім'ї у продуктах харчування та сировині для переробки, а також одержання грошових доходів у вигляді прибутку.

ВИСНОВКИ

Стан інвестиційного забезпечення особистих селянських господарств є недостатнім і залежить від ряду зовнішніх і внутрішніх чинників. Інвестиції в ОСГ можуть бути як із зовнішніх, так із внутрішніх джерел фінансування. Досліджено, що на теперішній час як із внутрішніх, так із зовнішніх джерел інвестиційне забезпечення є незадовільним. Необхідно, перш за все, створювати сприятливі умови для нарощування власних коштів ОСГ, зокрема за рахунок покращення матеріально-технічного забезпечення, пошуку нових ринків збуту, а також розширення джерел державного фінансування. Однією з ключових проблем незадовільного матеріально-технічного забезпечення ОСГ є нестача обсягів та ірраціональна структура джерел фінансування інвестиційної діяльності.

Важливим також є збереження позитивних тенденцій у ціновій політиці на ринках продовольчих і матеріально-технічних ресурсів.

Загалом, при великій значущості ОСГ для країни, їх матеріально-технічне забезпечення гірше, інвестиційні процеси млявіші, інвестиційний потенціал

Структура сукупних ресурсів сільських домогосподарств в Україні

(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство)

Показник	Рік			2019 р. до 2015 р., +/-
	2015	2018	2019	
Усього сукупних ресурсів, грн	5238,0	9455,2	11137,1	5899,1
Структура сукупних ресурсів, %				
Грошові доходи, у тому числі:	82,4	83,9	85,9	3,5
– оплата праці	33,7	41,6	45,6	11,9
– доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	4,4	5,1	4,8	0,4
– доходи від продажу сільськогосподарської продукції	9,5	7,2	7,4	-2,1
– пенсії, стипендії, допомоги та субсидії, надані готівкою	25,9	20,4	19,7	-6,2
– грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	8,9	9,6	8,4	-0,5
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	12,2	9,6	9,5	-2,7
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива	1,5	3,2	0,8	-0,7
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,1	0,2	0,1	0
Інші надходження	3,8	3,1	3,7	-0,1

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [15].

менш розвинений. Покращення інвестиційної діяльності ОСГ стане предметом подальших наукових досліджень. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Нестерчук Ю. О. Інтеграційні процеси у стратегії інвестиційного забезпечення особистих селянських господарств. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2011. № 2. Т. 3. С. 147–151. URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdf/a/473.pdf>
2. Гаркавий В. К. Стан та перспективи розвитку особистих селянських господарств населення. *Вісник ХДАУ. Серія «Економіка АПК і природокористування»*. 2009. № 5. С. 155–151.
3. Губені О. Ю., Коверко Ю. О., Оліщук П. О. Розвиток особистих селянських господарств в умовах інституційних змін. *Економіка України*. 2017. № 3. С. 59–67.
4. Лупенко Ю. О., Месель-Веселяк В. Я. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України в період до 2020 року. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2012. 182 с.
5. Малік М. Й., Заяць В. М. Теоретичні засади та напрями трансформації особистих селянських господарств. *Економіка АПК*. 2013. № 5. С. 87–95. URL: http://eap.org.ua/sites/default/files/eap/13_05_15.pdf
6. Лопатинський Ю. М. Трансформація аграрного сектора: інституціональні засади. Чернівці: Рута, 2006. 344 с.
7. Мазур Г. Ф. Удосконалення механізму державного регулювання та стимулювання розвитку агропромислового виробництва. *Економіка України*. 2015.

- № 2. С. 21–25. URL: http://eap.org.ua/sites/default/files/eap/13_02_04.pdf
8. Регулювання трудовіграційних процесів в транскордонному регіоні: монографія / М. І. Пітюлич, В. В. Гоблик, Т. Д. Щербан та ін. Мукачево: Вид-во МДУ, 2015. 150 с.
9. Дем'ян Я. Ю. Проблеми та ризики формування інвестиційного середовища в аграрному секторі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 6. С. 54–57. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2016/11.pdf
10. Kisil M. I. Strategic investment directions for the development agriculture of Ukraine. *Економіка АПК*. 2015. № 8. С. 39–44. URL: <http://eap.org.ua/sites/default/files/eap/2015/8/8.pdf>
11. Політика щодо інвестування у сільське господарство України. Звіт за підсумками проєкту. Грудень 2015. / OECD Eurasia. Competitiveness Programme. URL: https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_UKR.pdf
12. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Лупенко Ю. О., Дем'яненко М. Я., Кісіль М. І. та ін. Київ: ННЦ ІАЕ, 2012. 66 с.
13. Статистична інформація / Економічна статистика / Економічна діяльність / Сільське, лісове та рибне господарство // Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm
14. Кісіль М. І., Михайловина С. О. Теоретичні та практичні аспекти формування інвестиційних ресурсів

особистих селянських господарств. *Економіка АПК*. 2012. № 12. С. 49–56. URL: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2012/2012_12/12_12_08.pdf

15. Статистичний щорічник України – 2019 / за ред. І.Є. Вернера. Київ: Державна служба статистики України, 2020. 464 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/zb_yearbook_2019.pdf

REFERENCES

- Demian, Ya. Yu. "Problemy ta ryzyky formuvannya investytsiinoho seredovyscha v aharnomu sektori" [Problems and Risks of Formation of the Investment Environment in Agricultural Sector]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 6 (2016): 54-57. http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2016/11.pdf
- Harkavyi, V. K. "Stan ta perspektyvy rozvytku osobystykh selianskykh gospodarstv naselennia" [Status and Prospects of Development of Personal Farms of the Population]. *Visnyk KhDAU. Seriya «Ekononika APK i pryrodokorystuvannia»*, no. 5 (2009): 155-151.
- Hubeni, O. Yu., Koverko, Yu. O., and Olishchuk, P. O. "Rozvytok osobystykh selianskykh gospodarstv v umovakh instytutsiinykh zmin" [Development of Personal Peasant Farms Under Conditions of Institutional Changes]. *Ekononika Ukrainy*, no. 3 (2017): 59-67.
- Kisil, M. I. "Strategic investment directions for the development agriculture of Ukraine". *Ekononika APK*, no. 8 (2015): 39-44. <http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2015/8/8.pdf>
- Kisil, M. I., and Mykhailovyna, S. O. "Teoretychni ta praktychni aspekty formuvannya investytsiinykh resursiv osobystykh selianskykh gospodarstv" [Theoretical and Practical Aspects of the Formation of Investment Resources of Personal Farms]. *Ekononika APK*, no. 12 (2012): 49-56. http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2012/2012_12/12_12_08.pdf
- Lopatynskiy, Yu. M. *Transformatsiia aharnoho sektora: instytutsionalni zasady* [Transformation of the Agricultural Sector: Institutional Principles]. Chernivtsi: Ruta, 2006.
- Lupenko, Yu. O. et al. *Stratehichni napriamy investytsiinoho zabezpechennia rozvytku silskoho gospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic Directions of Investment Support for the Development of Agriculture in Ukraine for the Period up to 2020]. Kyiv: NNTs IAE, 2012.
- Lupenko, Yu. O., and Mesel-Veseliak, V. Ya. *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho gospodarstva Ukrainy v period do 2020 roku* [Strategic Directions of Agricultural Development of Ukraine in the Period up to 2020]. Kyiv: NNTs «IAE», 2012.
- Malik, M. I., and Zaiats, V. M. "Teoretychni zasady ta napriamy transformatsii osobystykh selianskykh gospodarstv" [Theoretical Principles and Directions of Transformation of Personal Peasant Farms]. *Ekononika APK*, no. 5 (2013): 87-95. http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/13_05_15.pdf
- Mazur, H. F. "Udoskonalennia mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання ta stymuliuвання rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva" [Improving the Mechanism of State Regulation and Stimulating the Development of Agro-industrial Production]. *Ekononika Ukrainy*, no. 2 (2015): 21-25. http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/13_02_04.pdf
- Nesterchuk, Yu. O. "Intehratsiini protsesy u stratehii investytsiinoho zabezpechennia osobystykh selianskykh gospodarstv" [Integration Processes in the Investment Strategy of Private Farms]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU*, no. 2, vol. 3 (2011): 147-151. <http://econjournal.vsau.org/files/pdf/473.pdf>
- "Polityka shchodo investuvannya u silske gospodarstvo Ukrainy. Zvit za pidsumkamy proektu. Hruden 2015" [Investment Policy in Agriculture of Ukraine. Report on the Results of the Project. December 2015]. OECD Eurasia. Competitiveness Programme. https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_UKR.pdf
- Pitiulych, M. I. et al. *Rehuliuвання trudomihratsiinykh protsesiv v transkordonnomu rehioni* [Regulation of Labor Migration Processes in the Cross-border Region]. Mukachevo: Vyd-vo MDU, 2015.
- "Statystychna informatsiia / Ekonomichna statystyka / Ekonomichna diialnist / Silske, lisove ta rybne gospodarstvo" [Statistical Information / Economic Statistics / Economic Activity / Agriculture, Forestry and Fisheries]. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm
- "Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy – 2019" [Statistical Yearbook of Ukraine – 2019]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2020. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/zb_yearbook_2019.pdf